

Centre for Economic and Regional Studies of the Hungarian
Academy of Sciences – Institute of World Economics
MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Világgazdasági Intézet

Műhelytanulmányok

111.

2016. április

Kőrösi István

**AZ ÁLLAM ÉS A MAGÁNVÁLLALATOK VISZONYA
AZ OSZTRÁK GAZDASÁGBAN**

MTA

Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont

Világgazdasági Intézet

Műhelytanulmányok 111. (2016) 1–35. 2016. április

Az állam és a magánvállalatok viszonya az osztrák gazdaságban

szerző:

Kőrösi István

tudományos főmunkatárs

Magyar Tudományos Akadémia

Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont

Világgazdasági Intézet

email: korosi.istvan@krtk.mta.hu

Minden itt kifejtett vélemény és következtetés a szerző sajátja, amely nem minden esetben tükrözi a Világgazdasági Intézet, illetve a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont kutatóinak véleményét, vagy a Magyar Tudományos Akadémia álláspontját

ISBN 978-615-5594-40-3

ISSN 1417-2720

Az állam és a magánvállalatok viszonya az osztrák gazdaságban

Kőrösi István¹

Összefoglaló

Ausztriában az állam gazdasági szerepvállalása, az állami és a magánszektor közötti kapcsolatrendszer sajátos vonásokat mutat. Az állam szerepének alakulásában történelmileg, máig ható érvénnyel, igen érdekes és változó ötvözetben együtt szerepel az ausztro-keynesianizmus, a gazdaságpolitikai pragmatizmus és a piaci szereplők befolyása. Az állam a gazdaságfejlesztés irányainak befolyásolásában és magában az irányításban is fontos szerepet játszik. E tanulmány arra fókuszál, hogy bemutassa az állami és a magánvállalati szféra viszonyának történelmi változásait, hatását a jelenlegi helyzetre, a tulajdonviszonyok és az állam szabályozási szerepköre tükrében. Az osztrák állam tulajdonosi szerepe révén a struktúrák alakításában, az intézmények működtetésében és a gazdasági szereplők magatartásának befolyásolásában lényeges szerepet játszik.

JEL: D40, E60, H10

Tárgyszavak: osztrák gazdaság, állam és vállalatok, állami és magánszektor tulajdonviszonyai, bankszféra és finanszírozás

Bevezető áttekintés - a fő makrogazdasági adatok

Ausztria az Európai Unió gyarapodó országa, a népességet, a gazdasági teljesítményt, a munkahelyteremtést és az életszínvonalat tekintve egyaránt. Az ország népessége 2014-ben 8 millió 457 ezer fő volt, ez az EU népességének 1,7 százalékát teszi ki. A népesség 1990-2014 között közel 800 ezer fővel, több mint 10 százalékkal nőtt, döntően a bevándorlás miatt. Az ország az EU GDP-jének 2,4 százalékát állítja elő, amivel a 10.

¹ tudományos főmunkatárs, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézet, Budaörsi út 45, H-1112 Budapest, Hungary Email: kőrösi.istvan@rtk.mta.hu

helyen áll. Ausztria több mint háromszor annyi GDP-t termel, mint Magyarország, kétszeresét Csehországnak. Az alpesi ország szolid, de nemzetközi összehasonlításban számottevő növekedési ütemet ért el, a növekedés reálértékben 2000-2005 között évi 1,7 százalékot, 2005-2010 között évi 1,4 százalékot tett ki, 2014-ben viszont csak 0,4 százalékot, 2015-ben pedig 0,9 százalékot.²

Ausztria jelenleg az Európai Unió hatodik leggazdagabb tagállama, 2014-ben évi 33 310 euró egy főre jutó jövedelemmel, ami az EU-átlagnál több mint 30 százalékkal magasabb. Az euróövezet átlaga 27 659 euró, az EU-27-eké 25 590 euró.³ Ausztria nettó befizetési többlete a brüsszeli költségvetésbe évente mintegy 400 millió euró. Minden osztrák polgár 50 eurót fizet évente az EU-tagságért. Ez igen csekély ahhoz viszonyítva, hogy a belföldi adósságteher Ausztriában egy főre évi 900 euró kiadást jelent. Az EU-tagság pénzügyileg a nettó befizetői pozíció ellenére is nyilvánvalóan megéri, hiszen a külkereskedelmi, tőkekapcsolati és kooperációs nyereségek sokszorosan nagyobbak, így az integrációs részvétel valójában pénzügyi többletet hoz Ausztriának.⁴

Az állam gazdasági szerepvállalásának jellemzői Ausztriában

Ausztriában jelentős az állam gazdaságfejlesztő és újraelosztási szerepe. A GDP-hez viszonyítva az állami kiadások aránya 51,2 százalék, amivel Ausztria az EU-ban a hatodik helyet foglalja el. (Nagyobb államháztartási kiadási arányt Dániában, Franciaországban, Finnországban, Belgiumban, Svédországban találunk). A szociális kiadások a GDP 30,4 százalékát teszik ki, ami megegyezik az euróövezet átlagával, az EU-27-eknél viszont szignifikánsan magasabb. 2000-2010 között a szociális ráfordítások aránya a GDP-hez viszonyítva kivétel nélkül mindenütt nőtt az EU-ban, Ausztriában 10 év alatt több mint 2 százalékponttal. Mindez jelentős mértékű jövedelem-elvonást igényel, az adók és járulékok együttes aránya 44,1 százalékot tesz ki. A válság előtt, 2007-ben az elvonások mértéke 43,2 százalék volt, a válság miatti tehernövekedés viszonylag nem nagymértékű. (Az osztrákok szeretnék olyan alacsony adókat és járulékterheket, mint

² Az Eurostat, Brussels, adatai alapján

³ Az adatok forrása: Statistik Austria

⁴ Österreich in der Europäischen Union, Wirtschaftskammer Österreich, 2015 März
https://www.wko.at/Content.Node/Interessenvertretung/Europa-und-Internationales/Europa/Folder_Oesterreich-EU.pdf

a svájciak. Joggal, mivel Svájcban az elvonások csak 28,6 százalékot tesznek ki). Az adóterhek összességében Ausztriában konszolidáltak, de magasabbak, mint az EU-27-ek átlaga és jóval nagyobbak, mint Magyarországon.⁵ Az alpesi országban igen kiegyensúlyozott az adópolitika, a kiszámíthatóság jegyében ritkán és óvatosan változtatnak.

Ausztriában az állam jelentős, széles körű gazdasági szerepvállalást valósít meg közvetlen és közvetett eszközök kombinációjának alkalmazásával. A közvetlen beavatkozás fő formáját az állami tulajdonú vállalatoknak nyújtott tőkejuttatás (alaptőke-emelés formájában), az állami közületi és infrastrukturális beruházások, továbbá az állami megrendelések jelentik. A közvetlen beavatkozás gyakran az eszközök nem megfelelő hatékonyságú felhasználásával járt együtt. A nagyprojektek közül korábban több is téves konstrukciónak bizonyult (AKH-kórházberuházás, Zwentendorf-atomerőmű), hosszú időn át a termelési szerkezet megmerevedését „eredményezte” az állami szektor jó részében, és elfedte a veszteséges gazdálkodás következményeit (különösen a Voest-Alpine-nál). Az állami beruházások gyakori elhúzódása és költségkereteinek túllépése is hatékonysági problémákat jelzett.

A közvetlen állami beavatkozás összességében sikeres területének bizonyultak az állami-közületi infrastruktúra-kiépítési programok, melyek a gazdaság működésének regionális feltételrendszerét kiépítve, a jelentős és tartós növekedést megalapozó, alátámasztó szerepet játszottak. A regionális infrastruktúra-programok a termelési infrastruktúra kiépítésével közvetlen iparfejlesztő hatást is generáltak. A megrendelések regionális termelést és foglalkoztatást is ösztönöztek, majd a magánberuházások számára előkészítették a terepet.

Az állami beavatkozás eszközeinek arányát mérlegelve a közvetlen és közvetett eszközök közül egyértelműen az utóbbiaké a döntő szerep. A magánberuházások ösztönzése átfogó, kiterjedt eszközrendszerrel történik. Kiemelendő az állam és az általa támogatott intézmények információnyújtási, szervezést segítő, tanácsadó szerepe, a hitelgarancia- és biztosítási rendszert stabilizáló és az új beruházások kezdeti nehézségein túllendítő szerepe.⁶

⁵ Eurostat, Brussels, 2015 és Österreichische Nationalbank adatai: <http://www.oenb.at>

⁶ Az állam gazdasági szerepéről és a beavatkozás eszközeiről lásd: Gál Péter, 1984

Az állami beavatkozás súlyponti, egymással összekapcsolódó területeit adják a regionális politika, a válságágazatok szanálása, a beruházások és a foglalkoztatás ösztönzése. A regionális politika keretében a szövetségi állam a tartományok részére tetemes összeget juttat a költségvetési újraelosztás keretében. A regionális fejlesztési programok túlnyomó részét a tartományok határozzák meg. Ezek többsége infrastrukturális nagyberuházásokat és kommunális beruházásokat tartalmaz. Megvalósításukhoz beszállítókat és munkaerőt 50 kilométeres körzetből kell biztosítani a fő irányelvek szerint (ha azok rendelkezésre állnak és versenyképesek).

A válságágazatok szanálásánál előtérben áll a foglalkoztatás lehető legnagyobb mértékű megőrzése, elsősorban a modernizációhoz kapcsolódó vállalati foglalkoztatási tervek keretében, ha ez nem lehetséges, átfogó átképzési programokat indítanak meg. Ezen kívül a regionális munkahelyteremtés ösztönzése áll előtérben. A beruházástámogatások átfogó, országos hitel- és hitelgarancia-rendszerét regionális beruházási alapokból nyújtott támogatások, a termelő infrastruktúra állami kiépítése vagy kiépítési költségei egy részének átvállalása és meghatározott esetekben a foglalkoztatás közvetlen támogatása egészíti ki (pl. a tartósan munkanélküliek vagy a csökkent munkaképességűek alkalmazása esetén).

Az osztrák iparszerkezet jellemzője, hogy erősen polarizált: az egészen kis, jórészt családi cégek (10 fő alatt) az összes üzemek számának több mint 95%-át adják, míg a másik póluson az összes üzemek számának kevesebb, mint 1%-át jelentő (1000 főnél többet foglalkoztató) nagyvállalatok súlya az ipari termelésben és az exportban meghatározó. A kisvállalatok erőteljes támogatása az osztrák iparpolitika, a beruházási és a regionális politika fő elemei közé tartozik.

A kisvállalatok stabilizálásában Ausztria jó tapasztalatokkal rendelkezik. A támogatási politika fő elemei közé tartozik az alapítások szakmai támogatása, a támogatási feltételek bonyolultságuk ellenére világos és kiszámítható volta, s főleg hosszú távú érvényessége. A támogatásokat elsősorban hitelként és garanciaként nyújtják. Igénybevételük legfőbb feltételei közé tartozik a megfelelő saját tőkerészesedés előírása. Így a saját kockázatvállalás és tőkeerő a stabilitást növelő tényező. Az egy-egy kisvállalatnak nyújtott állami hiteltámogatás és garancianyújtás igen limitált, ami

egyrészt sok kisvállalkozás egyidejű támogatását teszi lehetővé, másrészt néhányuk sikertelensége esetén nem fenyeget túl nagy veszteséggel.

Az állami nagyvállalati szektor hosszú időn át rugalmatlanul, gyakran nem megfelelő hatékonysággal működött, de évtizedeken át viszonylag stabilan látta el nyersanyaggal és energiával a feldolgozóipart. A mérleg negatív serpenyőjében a nem rentábilis termékek és termelés fenntartása, a szervezési és menedzsmentproblémák kiéleződése, a beruházások téves allokációja és az állami veszteségtérítő szubvenciók rendszeressé válása állt. Mindazonáltal a nagyvállalatok mindig fontos konjunktúrakiegyenlítő, foglalkoztatás-stabilizáló és regionális szerepet játszottak. Azonban többször is elkerülhetetlenné vált az állami szektor szanálása.⁷

Az 1995. évi EU-csatlakozás után *jelentős változások következtek be a gazdaságpolitikában, az állami szektor kezelésében.* A veszteségfinanszírozást és a piacproblémákat elfedő „megoldásokat” megszüntették. A versenyképesség helyreállítására a rendezett, egyeztetett, szabályozott átalakítást, a vállalatok újjászervezését (profit-centerek alapján), a termékszerkezet rentabilitási alapon történő szigorúan szelektív átalakítását, új vállalatirányítási rendszerek bevezetését választották, a modernizációs beruházások révén. A fő sikertényezők az előzetes rentabilitásvizsgálatokra építő beruházások, a korszerű vállalat- és termelésirányítási rendszer kialakítása és a vevő egyedi igényeihez mért komplex csomagtervek voltak.

A modernizáció, a szanálás és a részleges privatizálás a legutóbbi évek tapasztalatai szerint új pragmatizmust alapoztak meg az osztrák gazdaságpolitikában. Így a korábbi állami támogatások fő negatívumait, a termelési és termékszerkezet megmerevítését jelentős mértékben kiküszöbölték, a foglalkoztatási szerkezet átalakítását pedig rendezetten, jóval kisebb szociális és gazdasági költséggel oldják meg, mint a legtöbb országban. Az osztrák sajátosságként számon-tartott kisvállalatok a regionális politika, az ipar és a foglalkoztatás szempontjából szerencsés ötvözetű megoldásokat kínálnak. A visszatérítendő, de kedvezményes kamatozású hitelek, a garanciák és a hitelbiztosítások elemzett rendszere és a feltételekkel szabályozott, egyértelműen orientáló beruházási ösztönzők (adókedvezmények, kedvezményes gyorsított leírás), a megtakarítások

⁷ Az osztrák iparszerkezet és az állami nagyvállalati szektor szerepéről, a gazdaságpolitika alakulásáról lásd: Kőrösi, 2005

preferálása, párosulva az innováció adóügyi ösztönzésével, jól szolgálja az osztrák regionális és iparpolitika céljait.

A fenti kapcsolódások nemzetközi összehasonlításban is pozitív eredményei (i) a gazdasági konjunktúra kedvező alakulása az elmúlt években, (ii) a foglalkoztatási probléma kiéleződésének elkerülése a felgyorsult szerkezeti átalakítás ellenére, (iii) a regionális különbségek kimutatható csökkenése, (iv) az osztrák ipari térvetés megállítása több részpiacon és (v) az állami ipar szerkezetátalakításának nemzetközi összehasonlításban viszonylag alacsony társadalmi-gazdasági költségei.

Az osztrák államosított ipar történelmi mérföldkövei

A II. világháború utáni osztrák államosított ipar története 1946. július 26-án kezdődött. Ekkor hozta meg a parlament Nemzeti Tanácsa (Nationalrat) az első átfogó államosítási törvényt. Ez azért történt, hogy elejét vegyék annak, hogy a szovjetek „német tulajdonú” vállalatokat foglaljanak le és szovjet tulajdonba vegyenek. Német tulajdonúnak számítottak nem csak a német nácik által alapított vállalatok, amelyek között a linzi Hermann Göring Werke volt a legnagyobb, hanem a németek által átvett korábbi osztrák állami vállalatok is, mint például a történelmi múltú Erste Donau Dampf-Schiffahrts-Gesellschaft (Első Duna-Gőzhajózási Társaság).

Az 1938 előtti osztrák állami vállalati szektor igen kiterjedt volt, az osztrák gazdaság termelési értékének egyötödét adta. Ide tartoztak: a 3 legnagyobb bank, a teljes szénkitermelés, a kőolajtermelés és -feldolgozás és a nehézipar valamennyi fontos üzeme. Az újraállamosított ipar közvetlenül az osztrák kormány és minisztériumai irányítása alá került vissza.⁸

Az osztrák állami ipar irányításában mérföldkő 1966 decembere, amikor a Klaus vezette kormány alatt elfogadták az ÖIG-törvényt (Österreichische Industrieverwaltungs-Gesellschaft – Osztrák iparirányítási Társaság), s ennek nyomán 1967-ben megalapították az ÖIG-t. A társaságot az 1969. évi ÖIG-törvénymódosítás nyomán 1970-ben GmbH-vá (Kft-vé) alakították át. 1970. júliusában az ÖIG-ből ÖIAG (Österreichische

⁸ Az állami szektor helyéről az osztrák iparban, az ÖIAG működéséről a II. világháborútól az 1980-as évek közepéig lásd: Richter Sándor – Székffy Klára, 1987

Industrieverwaltungs-Aktiengesellschaft – Osztrák Iparirányítási Részvénytársaság). 1972-ben a bécsi áramszolgáltatót, a Wiener Schwachstromwerke GmbH-t beolvasztották az ÖIAG-ba.

Újabb fordulópont 1989, amikor az ÖIAG 100 százalékos leányvállalataként megalapították az Austrian Industries konszernt, amelynek tagjai a vegyipari, villamosipari, elektronikai, gép- és berendezésgyártó holdingok, továbbá az ÖMV és a VOEST-ALPINE lettek. Az Austrian Industries konszern részleges privatizációját tervezték, oly módon, hogy az állam irányító szerepe megmaradjon. Erre nem került sor és 1994 márciusában újra egybeolvasztották az Austrian Industries-t az ÖIAG-val.⁹

1987 után több privatizációs hullám zajlott le Ausztriában. Az első nagy korszak 1987-1999-ig tartott. 2000-ben új fordulat történt. Az ÖIAG-Gesetz 2000-rel az ÖIAG-t privatizációs ügynökséggé alakították át. Az osztrák állam ipari tulajdonrészesedései mellett 2000 májusában a Post und Telekombeteiligungsverwaltungs-Gesellschaft-ot és a Post und Telekom Austria Aktiengesellschaft-ot is összeolvasztották az ÖIAG-vel. (A beolvasztás kifejezés helyett Ausztriában mindig az összeolvasztás szót használják). Az ÖIAG 2000 törvény fontos jellemzője, hogy az ÖIAG vezetés messzemenő függetlenséget kapott tulajdonosától; az osztrák államtól. Független, folyamatosan önmagát kiegészítő (kooptációs joggal rendelkező) felügyelő tanácsot hoztak létre. A tulajdonosi jog alapján a felügyelő tanács tagjainak kétharmadát az állam nevezhette volna ki, de ehelyett a megbízott felügyelő bizottság tagjai önállóan választhatták meg az új felügyelő tanácsot. Igaz, ez úgy működött, hogy a megbízott bizottság tagjait előtte a kormány delegálta. A tanács tagjainak harmadik harmadát a munkavállalói képviselő választotta meg. A felügyelő tanácsban az insider működés alapvető maradt. A továbbiakban is „önkiszolgálás” érvényesült az „önmegújítás” helyett (Selbstbedienung statt Selbsterneuerung).

A Schüssel-kormány 2000-ben elhatározta, hogy új, nagyszabású privatizációs hullámot indít el. Döntést hoztak a Telekom Austria AG, a bécsi repülőtér (Flughafen Wien AG), a postatakarékpénztár (Österreichische Postsparkasse AG), az Austria Tabak, a Print Media Austria, az állami nyomda (Österreichische Staatsdruckerei GmbH), és a

⁹ Az ÖIAG működésének többszöri átalakításáról, történeti korszakairól lásd: http://www.iv-net.at/d2685/verstaatlichte_unternehmen.pdf

Dorotheum árverési vállalat privatizációjáról. A privatizációs törvény szerint a cél a legjobb értékesítési bevétel, a vállalatok és az osztrák állam érdekeinek egyidejű érvényesítésével. Ezek egyidejű megvalósítása az osztrák privatizáció gyakorlatában is igen ritkán és korlátozott mértékben sikerül.

A pénzügyi válság nyomán 2008 novemberében az osztrák állam társaságot alapított abból a célból, hogy a bankoknak történő állami tőkejuttatásokat koordinálja. Ez a FIMBAG, amelynek egyik vezetője Hannes Androsch, korábbi pénzügyminiszter lett.

2011-ben robbant ki az osztrák Telekom-botrány. A Telekom Austria több vezetőjét 2014 decemberében nem jogerősen elítélték, különböző, nem törvényesnek minősített gazdasági ügyletek miatt. Az ÖIAG-n belül is éles viták robbantak ki és az ÖMV vezérigazgatóját lejárt megbízatásának meghosszabbítása után nemsokkal leváltották, Sok bíráló érte szakmai elemzők részéről az osztrák légitársaság (Austrian Airlines), a Dorotheum árverezőház és más cégeknek az állam számára előnytelen privatizációs feltételeit.

Az ÖIAG átszervezése 2015-ben, az ÖBIB létrejötte

2015 februárjában az osztrák parlament Nemzeti Tanácsa úgy döntött, hogy az ÖIAG-t átalakítják és ez év márciusában teljes átszervezéssel létrehozták az ÖBIB-et (Österreichische Bundes- und Industriebeteiligungen – Osztrák szövetségi és ipari részesedéseket irányító társaságot) Kft formában. Ennek a lépésnek a legfőbb indítéka az volt, hogy az állam tulajdonosi, rendelkezési jogkörét újból megerősítsék és közvetlen irányítást valósítsanak meg. Az ÖIAG részvénytársasági formában működött, így vezetősége jogilag külső közvetlen utasításoktól mentesen hozta meg döntéseit, míg az utódjaként létrehozott ÖBIB Kft-ként működik és a tulajdonos utasításait közvetlenül követnie kell. Az ÖBIB-nél az állam tulajdonosi utasítási jogkörét az osztrák pénzügyminiszterre ruházták. Az ÖIAG felügyelő tanácsának korábbi kooptációs jogkörét és egyén önálló döntési jogosultságait megszüntették. Az ÖBIB-törvény a Kft-törvény általános szabályai alól egy fontos kivételt tett: az ÖBIB felügyelő tanácsának tagjait nem az ÖBIB ügyvezető igazgatói jelölhetik, hanem egy külön jelölő bizottság választja ki, amelyben két államtitkár és két magáncég vezetője (jelenleg az Andritz AG

elnöke és a Vienna Insurance Group felügyeleti bizottságának elnöke) vesznek részt. Az ÖBIB-et 2015 júliusától Martha Oberndorfer, a Bundesfinanzagentur (szövetségi pénzügyi ügynökség) korábbi vezetője irányítja. Az ÖBIB létrehozása és működése egyértelműen azt tükrözi, hogy az osztrák állam ismét közvetlen irányításába vonta a tulajdonában és résztulajdonában lévő vállalatokat. (Az utóbbiakban nagyrészt 50 százalékos részesedés van). Korábban az államosított szektor 1985-86-os válsága után hosszú ideig azzal próbálkoztak, hogy az ÖIAG-ból tőzsdére vitt vegyes konszern legyen, de ez lekerült a napirendről. 2015-ben az alapvetően új felállással egyértelművé vált, hogy az osztrák állam tulajdonosi irányító szerepe révén kívánja a fejlődés irányát és stratégiáját meghatározni, valamint fejlesztéspolitikai eszközeivel érvényesíteni.¹⁰

Osztrák sajátosságok az állami és a magáncégek viszonyában

Az állami és a magánberuházások nemzetközileg szokásos elkülönítése az osztrák gazdaságban, különösen az infrastruktúrában gyakorlatilag teljesen lehetetlen, mert egymásba folynak. Az infrastrukturális magánberuházások túlnyomó részét állami tulajdonú, illetve résztulajdonú cégek hajtják végre, de a magánszektor beruházási teljesítménye révén. Ausztria a közületi tulajdontól soha nem kívánt egészen vagy döntő mértékben megválni és az állam, a tartományok és a községek az infrastrukturális beruházásokra döntő befolyást gyakorolnak. A közületi szektorból leválasztott magáncégek az állammal szoros kapcsolatban állnak és funkcionálisan a közületi szektor részét képezik. Kizárólagos magántulajdon az osztrák infrastruktúrában gyakorlatilag nem létezik. Az energiaellátó vállalatok részvényei például nagyon szétszórtak, de az állam, illetve a tartományok többségi tulajdonnal rendelkeznek, általában 51 százalékkal. A vízszolgáltatásban és a szennyvíztisztításban domináns az állami vállalatok szerepe. A közlekedési vállalatok, az ICT infrastrukturális és az oktatás, valamint egészségügy építkezési beruházásait is túlnyomórészt a közületi szféra finanszírozza.

Ausztriában az állami szféra átalakítása jelentős részben a teljesítőképesség növelését célozza. Másrészt a maastrichti szerződés és a Stabilitási és Növekedési Paktum

¹⁰ Az ÖBIB létrehozásáról és működéséről lásd: <http://www.obib.co.at/>

előírásainak kívánnak megfelelni, annak érdekében, hogy a közsféra pénzügyi pozícióját javítsák, a finanszírozás egy részének alapokba, részvénytársaságokba, egyesületekbe történő kiszervezése révén.

Az ESGV 95 szerint az állam a magánvállalatoknak a termelési költségek maximum 50 százalékáig terjedő pénzügyi támogatást nyújthat, eddig a korlátig megmarad a magánszektori besorolásuk. A villanyáram piacán nem vezetett valódi verseny kialakulásához. A telekommunikációs ágazatban viszont érezhető teljesítményjavulás következett be, a szolgáltatások minőségének javulása, az összekapcsolódási rendszerek fejlődése és az árcsökkenés révén. A vasútfejlesztés nem vezetett érdemi termelékenységnövekedésre vagy fajlagos költségcsökkentésre, viszont a szolgáltatások magas minőségi színvonala tovább javult a gyorsaság, a kényelem és az elérhetőségek bővítése révén, ami nagyban hozzájárul az életszínvonal növekedéséhez. Az ESGV 95 a piaci termelő és a nem piaci termelő közötti különbséget úgy határozza meg, hogy, ha a termelési költségek több mint 50 százaléka folyik be piaci értékesítésből (eladás, előfizetési díjak stb.), akkor magánvállalatnak tekintendő a cég, ellenkező esetben nem piaci szereplőről van szó.

Az osztrák infrastruktúra területén több kiszervezett vállalat működik. Az ASFINAG (Autobahnen und Schnellstrassen-Finanzierungs-Aktiengesellschaft – Autópálya és gyorsúthálózat-financezírozási részvénytársaság) 1982 óta működik, az autópályák és gyorsforgalmi utak tervezése, építése és karbantartása a feladata. 1997 óta döntően matrica-bevételekből finanszírozza magát és szervezetileg a privát szektorba tartozik.

Az ÖBB (Österreichische Bundesbahnen – Osztrák Szövetségi Vasútak) 1993-ig állami (szövetségi) tulajdonként (Bundesbetrieb) funkcionált és szerepelt az osztrák állami költségvetésben. 1993 óta az ÖBB konszernt alkot, tagjait és működését a nemzetgazdasági számlák szerint a vállalkozói szektorban szerepeltetik.

A Kommunale Versorgung- und Entsorgungsbetriebe-t (Kommunális ellátó és hulladékkezelő vállalatokat) 1997-ben átminősítették, saját jogi személyiséggel rendelkező magánvállalatként önállósították és a privát szektorhoz sorolták.

A Bundesimmobiliengesellschaft-ot (BIG – Szövetségi ingatlankezelő társaság) 1992-ben állami társaságként alapították a szövetségi tulajdonú épületek kezelésére, a

közigazgatási épületek infrastruktúrájával kapcsolatos beruházásokra, karbantartásokra, valamint a használaton kívüli ingatlanok értékesítésére.

Krankenanstaltenbetriebsgesellschaften der Bundesländer (A szövetségi tartományok kórház-üzemeltető társaságai). A tartományi kórházakat 1997-től fokozatosan átvezették a finanszírozás modalitása (elszámolási rendszere) terén a vállalati szektorba, így a kórházakkal kapcsolatos építkezések és berendezésvásárlások nagyrésze nem jelenik meg állami bruttó állótőke-beruházásként. (Ennek hatására az utóbbi mérlege javul, mert a kiadási oldal a könyvelés szerint csökken).

2014-től kezdve a nemzetgazdasági elszámolások (Volkswirtschaftliche Gesamtrechnungen) revíziója nyomán újraklasszifikálják az állami és a magánszektor besorolási feltételeit, a tisztább és áttekinthetőbb kép érdekében, amire alapos szükség van.

A holding-társaságokat rendszerint a NACE-64 pénzügyi szolgáltatásokhoz sorolják be, így nem az infrastruktúra rovatcsoportjában szerepelnek, akkor sem, ha a profiljukban, illetve portfóliójukban az (is) szerepel.

Az osztrák államnak, tartományoknak és községeknek mintegy 3500 cégben van részesedésük. Ebből kb. 140 az állami szektorban működik, a többi a magánszektorban. Az infrastruktúra területén működő állami cégekben kb. 100, a magánszektorban kb. 1850 közületi részesedés van. A közületi tulajdonú részesedések száma azért nagyobb, mint a cégek száma, mivel egy-egy infrastrukturális szolgáltató cégben több községi résztulajdon is szerepel. (Pl. hulladékszállítás, vízszolgáltatás). Államközelinek tekinthetők mindazok a magánvállalatok, amelyek rendszeres beszállítói kapcsolatban állnak legalább egy közületi szereplővel. A kommunális egységek (városok, községek) 91 százalékának van tulajdoni részesedése egy magánvállalatban. Kb. 2200 magánvállalat tekinthető államközelinek.¹¹

¹¹ A közületi szektor szerepéről az osztrák gazdaságban lásd:
www.statistik.tuwien.ac.at/oezstat/ausg011/papers/franz.doc

Az osztrák acélipari óriás, a voestalpine Rt.

A mai voestalpine Rt. (a cég 2003 óta ezzel az írásmóddal szerepel) elődjét a linzi Hermann Göring Werke-t 1938 májusában alapították a berlini Hermann Göring Reichswerke leányvállalataként. (Teljes neve: Reichswerke Aktiengesellschaft für Erzbergbau und Eisenhütten Hermann Göring, Linz volt). Emellett a linzi konszern maga is két leányvállalatot alapított; az Eisenwerke Oberdonau GmbH-t hadiüzemként és a Stahlbau GmbH-t (Engineering- und Montagebetrieb), amely a linzi gyár kiépítését és szerelését végezte. Ezek 1939-ben fúzionáltak a már korábban működő Österreichisch-Alpine Montangesellschaft-tal, ezután az Alpine Montan AG Hermann Göring, Linz-ként folytatta működését. A linzi műben 1944-ig 4 óriás kohót építettek és üzemeltettek.¹²

A II. világháború után az USA lefoglalta a Hermann Göring Werke-t, amelyet VOEST-nek (Vereinigte Österreichische Eisen- und Stahlwerke – Egyesült osztrák vas és acélművek) neveztek át, majd leválasztották róla az Alpine Montan AG-t. 1946 júliusában a VOEST-öt az amerikaiak az osztrák állam kezelésébe adták működtetésre. Még ugyanabban a hónapban az államosítási törvénnyel a VOEST az osztrák állam tulajdonába került. 1946-ban megkezdődött a nagyszabású újjáépítés. Előbb az erőművet állították helyre, majd a kohókat és az acélfeldolgozó üzemet. 1947-től új Siemens-Martin kemence termelte a minőségi acélt.

A VOEST képezte az államosított ipar legnagyobb bázisát és az ÖIAG egyik pillérét. A VOEST acélt hajógyártásra is egyre nagyobb mértékben használták fel, ezért a cég saját hajózási társaságot is alapított ; az Ister-Reederei-t, amely 1958-ban bocsátotta vízre első 100 százalékban linzi acélból épített hajóját, a Linzertor-t Flensburgban. A VOEST a Schiffswerft Korneoburg hajógyárban is építtetett hajókat, köztük több mint 100 személyszállító hajót a Szovjetunió részére.

Az 1946-ban leválasztott Alpine Montan AG évtizedekig önállóan működött, de 1973-ra válságba került, ekkor politikai döntéssel újra beolvasztották a VOEST-be. Két másik acélgyártó vállalatot is állami politikai döntéssel vettek fel az új konszernbe. Ezek a Böhler és a Schoeller-Bleckmann voltak. Így jött létre állami tervezéssel, döntéssel, szervezéssel és finanszírozással a VOEST-Alpine AG. (1973-tól ebben a formában írták).

¹² Az osztrák gazdaság fő történeti korszakairól lásd: Eigner, P. – Helige, A, 1999

Az 1973 utáni években az állami vállalatban az osztrák állam döntően két területen igyekezett előrelépést elérni. Állami pénzekből finanszírozták a beruházásokat. A fejlesztésekhez újabb és újabb beruházás-támogatásokra volt szükség. Technológiailag magas szintű, jó minőségű beruházásokat valósítottak meg, de ezek a gazdasági-pénzügyi szempontokat, főleg a rentabilitást tekintve nem voltak sikeresek. Igaz, ehhez nagyban hozzájárult az 1970-es évektől állandósult európai acélválság is, melynek nyomán az acélipar hanyatlása és leépülése szerte Európában végbement. Az osztrákok azonban azt remélték, hogy a technológiai fejlődéssel és a jó minőségű termékek értékesítésével ki lehet kerülni a válságból.

Az állami beavatkozás másik nagy területe a foglalkoztatás kiterjesztése és megőrzése volt. A munkanélküliség lehetőség szerinti elkerülésére az osztrák állami politika és gazdaságpolitika mindig kiemelt figyelmet fordított. Az acélipari munkahelyek fenntartása egyre nagyobb állami támogatást igényelt. A VOEST-Alpine az 1980-as évek elejétől, 1981-től évről évre növekvő deficitet produkált. 1985-ben a kőolajszármazékokkal való veszteséges üzletelés révén újabb deficit keletkezett (25 milliárd Schilling). Emiatt 1985-ben a konszernt újra kellett strukturálni és a foglalkoztatottak számát több lépcsőben leépíteni. Az akkori pénzügyminiszter, Ferdinand Lacina elbocsátotta a VOEST egész vezetését. Nagy horderejű lépés volt, hogy új törvényt fogadtak el, amely véget vetett – legalábbis legalisan – az addigi Proporz-rendszernek, ami addig lehetővé tette, hogy az állami vállalatok vezetőit a két nagy párt, az ÖVP és az SPÖ arányosan jelölhesse a politikai hovatartozás szerint, megfelelő közgazdasági képesítés nélkül is. A vezetői posztok betöltésénél a kormánypártok egyeztetési rendszere és befolyása továbbra is fennmaradt.

1986 szeptemberében nagyszabású szanálási koncepciót hirdettek meg. 9400 munkavállalót leépítettek és az állam 1990-ig 21,5 milliárd Schilling szubvenciót nyújtott. Az elbocsátottak újbóli elhelyezkedésének támogatására 1987-ben megalapították a Stahlstiftung-ot (acélalapítványt). Az ÖIAG konszernt 1988-89-ben nagymértékben átstrukturálták, hat nagy ágazati holdingot hoztak létre. A hatból négy holdingban nagyrészt a VOEST-Alpine üzemei szerepeltek. A VOEST-Alpine Stahl holding fogta össze az összes acélgyártó és feldolgozó üzemet. 1989-ben az ÖIAG hat ágazati konszernjét az Industrie- und Beteiligungsverwaltungs GmbH-ba tömörítették, ami az

ÖIAG saját 100 százalékos tulajdonú leányvállalata volt, majd ezt alakították át Austrian Industries AG-vé. A tőzsdei bevezetés előkészítésére „Going public” kötvényt bocsátottak ki. 1993-ban új privatizációs törvény fogadtak el, amelynek nyomán a cégekonglomerátumot három konszernre bontották, amelyeket 1995-ben részlegesen privatizáltak. A VOEST-Alpine Stahl AG-t 1995-ben bevezették az osztrák tőzsdére. A svéd Uddeholm acélipari céget felvásárolták és az osztrák Böhler-rel egyesítették. 1995-ben került osztrák tőzsdei bevezetésre Uddeholm-Böhler néven. A VOEST-Alpine Industrieanlagenbau az újonnan alapított VOEST-Alpine Technologie AG része lett, majd 2005-ben a Siemens Industrial Solutions and Services szerezte meg.

A VOEST-Alpine részprivatizációja 1995-ben megkezdődött. A vállalatot 2001-ben négy divízióra osztották: acél, vasúti rendszerek, motion (2005-től Automotive) és profilforma. 2003-ban döntöttek a teljes privatizáció mellett, az utolsó állami részesedést is értékesítették a tőzsdepiacra. 2003 óta szerepel a voestalpine ezzel az írásmóddal. 2007-ben a cég fel akarta vásárolni a Böhler-Uddeholm acélgyártó céget. A felvásárlás három lépcsőben történt, majd 2009-ben az említett cég a voestalpine tulajdonába került.¹³

A Lehman Brothers bank 2008 szeptemberi csődje után a voestalpine megrendeléseiről radikálisan visszaestek a válság miatt, gazdasági helyzete folyamatosan romlott. A konszern átfogó válságkezelési stratégiát dolgozott ki, amelynek keretében az egész konszernre kiterjedő költségoptimalizációs és hatékonyságnövelő programokat indított be. A Forbes magazinnak a világ legnagyobb vállalatait összegző listáján a voestalpine általában a 900. helyezés körül szerepel. A voestalpine a legutóbbi években intenzíven fordult az USA és Kína felé, jelentősen bővítette a termelését mindkét országban. 2014-ben a cég 50 millió euróért épített fel egy saját alkatrészgyártó üzemet Cartersville-ben, Georgia államban. A texasi Corpus Christi városban 550 millió eurós nagyprojekt keretében redukciós berendezéseket gyártó mű épül. Az USA-ban és Kínában további nagy beruházásokra készülnek. 2016-ra a cég K+F-központ létesítését tervezi Németországban, amely a fémipari technológiai fejlesztések kutatási bázisa lesz.

¹³ A voestalpine történetéről és működéséről lásd:
<http://www.voestalpine.com/group/de/konzern/historie/>

A voestalpine jelenlegi alaptőkéje 307,13 milliárd eurót tesz ki, amely 169,05 millió db részvényben van. A fő részvényesek: Az RLB Oberösterreich Invest GmbH és Co. 15 százalékkal, a voestalpine Mitarbeiterbeteiligung Privatstiftung 13 százalékkal, az Oberbank AG 5 százalékkal, a szétszórt részvények 67 százalékkal szerepelnek. 2015-ben a voestalpine több mint 50 országban 500 termelési telephellyel rendelkezik és világszerte több mint 47 ezer főt foglalkoztat. Forgalma 2014-ben 11,2 milliárd euró volt. Fő profilja az acél nyerstermékekről eltolódott a technológia-igényes egyre feldolgozottabb acélapú technológiai és ipari termékek előállítására felé.

Az osztrák bankszektor – az állami és a magántulajdon átalakulásai és összefonódásai

Ausztria Európa egyik legsűrűbb bankhálózatával rendelkezik, több mint 800 hitelintézet mintegy 4460 fiókkal működik. Salomon Meyer von Rothschild báró 1820-ban alapított bankot Ausztriában, amely az ország iparosításában, majd a Nordbahn építésében és az osztrák-magyar nemesek hitelezésében nagy szerepet játszott. 1855-ben a Rothschild-bank bázisán alapította meg Meyer fia a „Kaiserliche-königliche privilegierte Österreichische Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe” bankot, röviden a Creditanstaltot, amely a Monarchia idején végig a legnagyobb bank volt. Legnagyobb konkurense az 1880-ban francia tőkével alapított Länderbank lett, amely 1882-ben levált a francia anyabankról és önálló lett.¹⁴

1864-ben angol tőkével alapították meg az Anglo-Österreichische Bank-ot, amelyet 1926-ban a Creditanstalt vett meg. 1863-ban francia tőkével jött létre az „Allgemeine Kaiserliche-königliche privilegierte Boden-Credit-Anstalt”, amely 1929-ben válságba került és 1930-ban kormányrendelettel beolvasztották a Creditanstaltba.

1945-ben az osztrák nagybankokat államosították. A Creditanstalt és a Länderbank állami tulajdonú bankokként működtek és ők az osztrák gazdaság további 15-20 százalékát tulajdonosként ellenőrizték. Ezáltal összesen az állam közvetlenül és közvetetten - azaz a két nagybankon keresztül, - az osztrák gazdaság több mint 40 százalékát tulajdonosként irányította. A két nagybank az 1980-as évekig volt közvetlenül

¹⁴ Az osztrák banktörténetről átfogó képet nyújt: Bank Austria Creditanstalt (2005): 150 Jahre österreichische Bankengeschichte im Zentrum Europas

állami tulajdonban, akkor a tőzsdére vitték őket és privatizálták. Ez a lépés óriási horderejű volt, mert a két nagybank a feltőkésítések és a jó tőzsdei szereplés révén tőkeerősebbek lettek és nyereségük megnőtt.

1990-ben a három legnagyobb bank a Creditanstalt-Bankverein, a Girozentrale és Länderbank voltak. Tíz évvel később, 2000-ben már egyiküket sem találjuk meg önálló bankként. Az 1990-es évek a nagy átalakítások, privatizációk, felvásárlások korszakát jelentik. 1990-ben fuzionált a Zentralsparkasse és a Länderbank. Így jött létre a Bank Austria. 1882-ben a Girozentrale és az ÖCI (Österreichisches Credit-Institut) egyesülésével keletkezett a Giro-Credit. 1997-ben a Bank Austria megszerezte a Creditanstalt részvénytöbbségét. Ugyanebben az évben az Erste Österreichische Sparkasse-Bank felvásárolta a Giro-Credit-et, így jött létre az Erste Bank der Österreichischen Sparkassen, röviden Erste. 1998-ban a Bank Austria felvásárolta a Creditanstalt összes maradék részvényét, a bank azóta a Bank Austria Creditanstalt (BA-CA) nevet viseli. Ebben a legnagyobb osztrák bankban 2000-ben a Hypo Vereinsbank (HVB) megszerezte a részvények többségét. A HVB nemsokára válságba került és ebből tőzsdei részvényértékesítésekkel próbált kijutni. A HVB-t végül 2005-ben az olasz Unicredit Bank vette át.

A Raiffeisen-csoport eredetileg szövetkezeti bázison alakult meg és működött. 1978-ban új hitelintézeti törvény hoztak Ausztriában, amely újraszabályozta a hitelszövetkezetek működését, igazgatását és felügyeletét. Ennek hatására az 1981-86-os időszakban felére csökkent a Raiffeisen-fiókok száma. A Raiffeisen Zentralbank (RZB) jelentős mértékben beszállt az ingatlanfinanszírozási ügyletekbe. Raiffeisen International (RI) néven külön leányvállalatot alapítottak, amely főleg a közép- és kelet-európai térségben tevékenykedik. 2010-ben az RZB részei fuzionáltak az RI-vel és Raiffeisen Bank International néven szerepelnek.

Az osztrák Sparkassen (takarékpénztárak) területén is jelentős strukturális átalakítások történtek. Az Erste részesedést szerzett több nagy Landessparkasse-ban. Ezzel párhuzamosan az Erste Közép- és Kelet-Európában nagy bankfiókhálózatot épített ki. Ugyanakkor az osztrák tartományok által felügyelt Sparkasse-k száma 53-ra csökkent. Ez a korábbi Gemeindesparkasse-k (községi takarékpénztárak) átvételével történt. Érdekes és fontos tény, hogy korábban a községek nem voltak ezeknek a

tulajdonosai, de kezességet kellett vállalniuk a működésükért, de erre legtöbbször nem volt anyagi fedezetük.

A Bank Austria jogi folytatója volt a Zentralsparkasse der Gemeinde Wien-nek is, de 2004-ben kilépett a takarékpénztári ágazatból. Egy másik nagybank, a Bank für Arbeit und Wirtschaft (BAWAG) 2006-ig az ÖGB (Osztrák Szakszervezeti Szövetség) tulajdonában volt. Ezt már 1997-ben részvénytársasággá alakították és 2000-ben részben privatizálták. Az osztrák posta Rt-vel, majd a Post und Telekom Austria Rt-vel fenntartották az együttműködési szerződést. 2005-ben került napvilágra a BAWAG-botrány, amelynek során több milliárd eurós hűtlen kezelésre derült fény. Az ÖGB-nek el kellett adnia a BAWAG-ot a veszteségek fedezésére. Az új többségi tulajdonos a Cerberus amerikai alapkezelő vállalat lett. 2007 májusában a Bayerische Landesbank (Bayern LB) megszerezte a Hypo Group Alpe-Adria többségi tulajdonát.

A 2008-09-es pénzügyi válságban új fordulat és államosítás vette kezdetét. 2008-ban az osztrák állam megvásárolta a Kommunalkredit-et. 2009-ben teljesen állami tulajdonba került a Hypo Group Alpe-Adria, mivel azt a Bayerische Landesbank nem tudta, nem kívánta feltőkésíteni, az osztrák állam így felvásárolta. 2012 jelentős államosítása volt a Volksbanken részbeni megszerzése. A bank nagy veszteségei után az osztrák állam a részvények 43,3 százalékát megvásárolta. Ezek a fejlemények jól mutatják az osztrák bankszektor gyakori, kényszerű helyzetek szülte változásait. Az osztrák pénzügyek stabilak, de a pénzügyi intézmények gyakran átalakulnak, átszervezik őket, amelynek két fő oka a tőkeállomány biztosítása, növelése és az állam ellenőrző szerepének fenntartása, a gyakran változó tulajdonosi szerepről vallott koncepciók eltérő, sőt ellentétes irányvonalai közepette. Emiatt a lavírozás, szanálás, túlélés, gyakran vergődés együttes gyakorlata folyamatos, amit az államosítás – privatizáció – újraállamosítás hullámvásai tompítani igyekeznek, de inkább felerősítik azokat. (A „durchwursteln” – átvergődni kifejezés valóban jól jellemzi a helyzetet).

Az állam, az állami szektor és a gazdaságpolitika hatásai a vállalatokra

Az osztrák piacgazdaság jellegének értékelése szempontjából igen fontos tény, hogy a nyugat-európai országok közül Ausztriában a legnagyobb az állami tulajdonban,

résztulajdonban, vagy közvetetten állami ellenőrzés alatt álló vállalatok súlya a gazdaságban. Már a Monarchia óta fontos sajátosság volt, hogy a két legnagyobb osztrák bank ; a Creditanstalt és a Länderbank állami tulajdonban működtek s a II. világháború után a XX. század második felének nagyrésztében ugyanez volt a helyzet. E két bank igen jelentős tulajdonhányaddal rendelkezett az iparban és az infrastruktúrában is. Ez az arány egyötöd körül mozgott. Összességében az állam az osztrák tőkeállomány kétötöde felett rendelkezett, közvetlen tulajdonosi, vagy az állami bankokon keresztül áttételes ellenőrzése révén.¹⁵

Az 1946 júliusi államosítási törvény és az államosítások részben az osztrák szuverenitás jelzését szolgálták, részben az állami szerepvállalást az újjáépítésben. Az államosítások biztosították a működtetés kontrollját és irányvonalát, de jogilag a 70 nagyvállalat többsége a Potsdami Egyezmény értelmében a szövetséges hatalmak fennhatósága alá került és csak az 1955. évi osztrák Államszerződés után kerültek vissza osztrák tulajdonba. Ausztria a schwechati kőolajfinomítót gyakorlatilag visszavásárolta a Szovjetuniótól, hosszú évekig tartó vegyi termék szállításokkal fizetett érte. Az 1950-es és 1960-as években lényegében minden gazdasági ágazatban a legjelentősebb vállalatok állami tulajdonban, vagy legalábbis állami ellenőrzés alatt voltak, kivéve a vendéglátást, turizmust. A bankszektor alappillérei az államosított Creditanstalt-Bankverein és a Länderbank voltak, a bányászatban a legnagyobb társaság az Alpine, a vegyiparban a linzi Österreichische Stickstoffwerke utódja a Chemie Linz, az acéliparban a VOEST, a kőolajfinomításban a schwechati erőmű és az energiatermelés kulcsvállalatai mind állami tulajdont képeztek, megvalósítva az osztrák állam ipar-, beruházás-, és foglalkoztatáspolitikáját.

Az állami konjunktúrapolitika és beruházási politika az állami tulajdonban álló kereskedelmi bankok finanszírozási tevékenysége révén közvetlenül érvényesült és a beruházások hitelfelvételeit is az állami elvárásokhoz igazították. Az állami tulajdon az iparban főleg a tőkeigényes, lassú megtérülésű területeken volt domináns, de az is megfigyelhető volt, hogy a fejlődés irányát befolyásoló termelési láncok kialakítása is az osztrák iparpolitika intenciói szerint történt. Az állami tulajdoni többség a XX. század

¹⁵ A gazdaságpolitika és politika összefüggéseiről, az állami szerepvállalás történeti változásairól lásd: Sandgruber, R. (1995): *Ökonomie und Politik. Österreichische Wirtschaftsgeschichte vom Mittelalter bis zur Gegenwart*

második felében meghatározó volt a vas- és acéliparban, az olaj- és gázkitermelésben és -feldolgozásban a vegyiparban. Az osztrák tulajdonú magántőkére a viszonylag nagymérvű elaprózottság volt jellemző. A felhalmozott tőkeállomány nagysága terén is az állami tulajdonú és résztulajdonú nagyvállalatok voltak fölényben a magán kis és középvállalatokkal szemben.

Az 1970-es évekre megváltozott az osztrák állami szektor szerepe és funkciói. A problémákkal küzdő vas- és acélipar, vegyipar életképességét átstrukturálásokkal, a termékpaletta átalakításával és főleg modernizáló technológiai beruházások révén igyekeztek biztosítani. A struktúraváltás menedzselése mellett az állami gazdaságpolitika a lehető legnagyobb mértékű foglalkoztatás megőrzésére, biztosítására koncentrált.

Az állami szektorban már az 1960-as évektől nagymérvű koncentrációt és centralizációt hajtottak végre. 1960-ban elfogadták az „újrakoncentrálási törvényt”, amelynek nyomán a korábban szétválasztott óriásvállalatok utódait nagyrészt újraegyesítették. A koncentrációs folyamat nyomán tőkeerősebb és a nyugat-európai méreteket megközelítő vállalatok jöttek létre. Az állami vállalatok szervezeti rendszerét és működési feltételeit az 1960-as és 1970-es években fokozatosan átalakították. A változások lényege, hogy az állami vállalatok a magángazdaságihoz hasonló rentabilitási kritériumok szerint működjenek. Fennmaradt azonban az az alapvető különbség, hogy az állami vállalatoknál a gazdaságpolitikát közvetlenebbül érvényesítik és az állami beruházási döntések és támogatások jelentősen befolyásolják e szektor működését és főként beruházásait.

Az osztrák gazdaságpolitikát sajátos ausztro-keynesianizmus jellemezte a II. világháború utáni évtizedekben és többször erősen módosulva, de jellemzi ma is. Valójában Ausztria a keynesi gazdaságpolitika mechanizmusait, receptjeit sajátos és a változó követelményekhez igazodó pragmatikus policy-mix-ben alkalmazza. A gazdaságpolitikában a költségvetési politika, a beruházás-ösztönzés, az állami megrendelések és támogatások kiemelt szerepet játszanak. A hitelpolitikában a kormánydöntések nyomán nyújtott kedvező hitelek, beruházás-támogatások játsszák a főszerepet. A keynesi modelltől eltérően a pénzmennyiség fő szabályozási célként soha nem állt előtérben. Ebben Ausztria döntően különbözik Németországtól. A német

gazdaságpolitikában szereplő mágikus négyszög helyett Ausztriában mágikus ötszög szerepel és ezek egyidejű megvalósítását igyekeznek elérni. A pénzstabilitás, a gazdasági növekedés, a magas szintű foglalkoztatás és a külgazdasági egyensúly mellett ötödikként az igazságos jövedelemelosztás szerepel. A magas szintű foglalkoztatás fenntartása az 1974-75-ös válságban, majd a strukturális átalakítások idején és a 2008-09-es válságkezelés során is folyamatosan előtérben volt. Recessziós fenyegetettség és válságok idején az osztrák recept az expanzív költségvetési politika volt, ugyanakkor a nemzeti valuta stabilitásának a schilling fennállása idején, 2002-ig folyamatosan kiemelt figyelmet szenteltek. Az osztrák schilling árfolyamát a DM-hez kötötték, amit 1973-2002 között végig sikerült fenntartani (1 DM = 7,04 ATS).¹⁶

A gazdaságpolitika fontos jellemzője a „munkahely-orientált struktúrapolitika”, amit még az 1970-es években hirdettek meg. A munkahelyek fenntartását és a strukturális igazodás követelményét igyekeztek egyszerre érvényesíteni. Az ausztro-keynesianizmus átalakult s az 1980-as évek óta kevésbé érvényesül, mint korábban. A konszolidációs kényszerek idején „globálisan restriktív, de szelektíven expanzív” gazdaságpolitikát folytattak. A vállalatok akkor számíthattak állami támogatásra, ha a foglalkoztatási, struktúrapolitikai és külgazdasági célok valamelyikét, vagy egyszerre többet is teljesíteni tudtak. Az 1995. évi EU-belépés nyomán megnőtt az FDI-beáramlás, mivel az EU-s cégek is igényelhették ezeket a támogatásokat, az osztrákokhoz hasonlóan, ha teljesítették a kritériumokat. A támogatási feltételek specifikációjában az osztrák gazdaságpolitikai és pályázati rendszer igen szofisztikált.

A munkanélküliség és az infláció egyszerre alacsonyan tartása az osztrák gazdaságpolitika kétségtelenül igen nagy sikere. Emellett fontos hangsúlyozni a jól működő szociális partneri viszony (Soziale Partnerschaft), a paritásos bizottságok rendszerének jó működését. A szociális partneri viszony makrogazdasági kérdéseire itt nem térek ki, csak azt emelem ki, hogy ennek legfőbb szerve az ár- és bérkérdések paritásos bizottsága, ami az árak alakulásának elemzésén keresztül jelentős befolyásoló szerepet játszott a vállalatok árpolitikájának alakításában is. A bérpolitikai megállapodásokkal együtt ez a rendszer a vállalatoknak nagyfokú biztonságot, stabilitást

¹⁶ Az ausztro-keynesianizmus gazdaságpolitikai sajátosságairól lásd: Schulmeister, S., 2005. A magyar szakirodalomban az ausztro-keynesianizmust összefoglalja: Richter Sándor – Székffy Klára, 1987

biztosított évtizedeken keresztül és ma is fontos szerepet játszik. Az árképzésben azonban a paritásos bizottság árelemzéseinek szerepe csökkent Ausztria EU-csatlakozása nyomán, mivel az egységes belső piacon nagyfokú kiegyenlítő hatás érvényesül.

Ausztria összefonódása az Európai Unióval

Ausztria 1995 januárjában az Európai Unió tagjává vált, amelyhez igen szoros gazdasági, kereskedelmi, kooperációs szálak fűzik. Importjának mintegy 68%-át az EU-ból szerzi be, és oda irányul exportjának 66%-a. Az ország legnagyobb külkereskedelmi és kooperációs partnere Németország; az osztrák exportnak 40%-a irányul Németországba, ahonnan importjának 43%-a származik.¹⁷ A gazdaság mintegy 70%-a függ számottevő mértékben a német szállításoktól és megrendelésektől. Ausztria külkereskedelme legnagyobb partnerével, Németországgal és az EU-val hagyományosan erősen deficites. Az osztrák külkereskedelem összesített mérlege is rendszeresen hiányt mutat.¹⁸

Ausztria gazdasági összefonódása az EU-val sokrétű. A kereskedelmi és a tőkekapcsolatok mellett kiemelendő a műszaki fejlesztés és a technikaimport, a turizmus, valamint a tranzitközlekedés és -szállítások jelentős szerepe.

Az osztrák ipar egyharmada külföldi tulajdonban van. A külföldi tőketulajdon, a technológia és a *know-how* forrásai között a vezető helyen ugyancsak Németország szerepel. Ausztria a volt EFTA-országok közül az EU második legnagyobb külkereskedelmi partnere (Svájc után). Az osztrák működő-tőke-exportőrök is egyre inkább az unióra orientálódnak.

A reálgazdasági összefonódások, a külkereskedelmi és tőkekapcsolatok, a műszaki fejlesztési impulzusok és a turizmus, valamint a közlekedés és a szállítás döntő motivációt jelentettek az osztrák gazdaságpolitika számára a csatlakozásra, s ugyanerre sarkallt a valutáris-pénzügyi helyzet és a politika stabilitási szempontokat követő igazodása a német valutáris és árfolyampolitikához, majd az EMU-beli monetáris és

¹⁷ 2014. évi adatok, forrás: Statistik Austria, 2015

¹⁸ Österreich in der Europäischen Union, Wirtschaftskammer Österreich, 2015 März. Az adatok forrása emellett: Eurostat, Brussels, 2015

kamatpolitikához. Tehát igen nagyszámú, fontos érv döntött a belépés mellett. Csak az unió révén egyesülő Európa kínál hosszú távra is sokat ígérő lehetőséget Ausztria politikai szerepvállalására a kontinensen, mivel a semlegesség korábbi gyakorlata a kelet-nyugat konfliktus megszűnésével nagymértékben funkcióját veszítette. Továbbá a gazdaság növekedése és a jólét sokkal inkább biztosított az EU-n belül, mint kívül. Egy fejlett kis ország az integráció nagy piacából az átlagosnál többet profitálhat, míg a kimaradás versenyhátrányt okozott volna.¹⁹

Ausztria nyitottságának mértéke, külkereskedelmi függése és összefonódása a német és az egyéb EU-piacokkal nagy. Az egy főre jutó export értéke mintegy 6500 dollár, ami Japánénak több mint háromszorosa.

Az EU-ba való belépés az osztrák gazdasági szerkezet és intézményrendszer modernizálódásának döntő fontosságú impulzust adott. Az állam gazdasági beavatkozása az unióbeli szabályok átvétele miatt csökkent, a gazdaság több területén leépültek az állami-közületi kvázi monopolpozíciók.

Az osztrák cégek az unión belüli beruházások megpályázásakor diszkriminációmentességet élveznek. (Igaz, az Európai Unióban az állami-közületi beruházások mintegy 90%-a mindenütt hazai cégeknek jut, tehát az állami megrendelések piaca ma is döntően nemzeti.)

A közlekedési és környezetvédelmi politika terén bebizonyosodott, hogy nemzeti keretek között lehetetlen hatékony megoldásokat találni. Az uniósintű egyeztetés azonban az elmúlt 20 évben nem vezetett el az idetartozó feladatok internacionalizálódásához.

Gazdaságpolitika és gazdaságszerkezeti alkalmazkodás

Milyen mértékben tér el az osztrák döntéshozói folyamat a többi EU-tagállamétól? A következő lényeges különbségek figyelhetők meg:

Ausztriában az első számú prioritás a teljes foglalkoztatottság megvalósítása, még akkor is, ha úgy tűnik, hogy a monetáris stabilizációs politika (költségvetési

¹⁹ Az osztrák EU-csatlakozás fő hatásait az 1995-2010-es időszakra átfogó számításokkal elemezte Breuss, F. (2010)

konszolidáció, keményvaluta-kurzus) foglalja el ezt a helyet. A stabilizációs politika csak egy eszköz a foglalkoztatottsági célok eléréséhez. A hosszú távú versenyképesség (és a foglalkoztatottság) biztosítása érdekében jelenleg minden feladat az égetően szükséges költségvetési problémáknak vált alárendeltté. Az EU-ban a növekedés, a stabilitás és a kohézió elvben egymást kiegészítő célok, de a felkészülés a gazdasági és pénzügyi unióra (EMU), a stabilizáció preferálására vezetett a teljes foglalkoztatottság rovására.

Az EU a leglényegesebb érezhető hatást az osztrák költségvetésre gyakorolja. Bár a költségvetési politika a pénz- és valutapolitikával ellentétben nincsen az EMU-hoz kötve, mégis eleget kell tenni a maastrichti kritériumoknak is. Ausztria költségvetése is deficites volt a gazdasági recesszió és a strukturális problémák miatt. Csak az EU-tagság és az EMU nyomására nőtt a fiskális fegyelem olyan mértékben, hogy a költségvetési konszolidáció már nem volt halasztható.

A hosszú távú versenyelőnyök biztosítása nem lehetséges a hagyományos (a hazai vállalatot közvetlenül előnyben részesítő) iparpolitikát alkalmazva. A hazai gazdasági térség erősítése érdekében horizontális intézkedéseket hajtottak végre az elmúlt 20 évben. Ide tartozik minden, ami a humántőkét javítja, a kutatásokat és a fejlesztéseket támogatja, az anyagi infrastruktúrát modernizálja, az áru- és munkaerőpiacot rugalmassá teszi, valamint az adott gazdasági terület attraktivitását növeli a jogi és közigazgatási eljárások egyszerűsítésével. Egy telephely versenyképességét végül is minden növeli, ami kedvezőbb jogi és adóügyi keretfeltételeket tesz lehetővé, és jobb anyagi és szellemi infrastruktúrát kínál. Ausztriában ez különösen a különféle gazdaságtámogatási, szervezési rendszerek, az árképzés jogi instrumentumai, a privatizációs elképzelések és a jövedelempolitika átértékelését tették szükségessé, szövetségi és tartományi szinten egyaránt.

Ausztriára és az ország gazdaságpolitikájára *a magas fejlettségi szint ellenére igen nagy alkalmazkodási terhet rótt a EU-belépés és az elmúlt két évtizedben folyamatosan jelentős alkalmazkodásra volt szükség. Tekintsük át az alkalmazkodás főbb vetületeit!*

A *mezőgazdaság* az egyik neuralgikus pont. Ausztriában a szektor támogatottsága jóval magasabb, mint az Európai Unióban, s főleg eltérő jellegű. Az osztrák garantált felvásárlási árak rendszerét meg kellett változtatni, s az unió közös agrárpolitikáját kellett életbe léptetni. A legfőbb fejlemény, hogy megnőtt a jövedelemtámogatás aránya

a termékek felvásárlásának támogatásával szemben. Az olcsóbb uniós agrártermékek importja a piaci versenyt kiélezi, s csökkentek az élelmiszerárak. A kisgazdaságok helyzete romlik, a nagyobb gazdaságok viszont bővítik az EU-ba irányuló exportot.

Az *iparban* az alkalmazkodás több speciális problémát is felvetett. Ausztria iparában a nyersanyagtermelés erősen támogatott volt. Az osztrák állam ezzel évtizedeken át a belföldi feldolgozóipar hazai ellátó bázisát kívánta erősíteni, de ez költségesnek és problematikusnak bizonyult. A csatlakozással fel kellett adni az érc-kitermelés és a szénbányászat korábbi szubvencionálását, a sóbányászat tradicionális állami monopóliumát. A barnaszén importkorlátozását is meg kellett szüntetni. Ezek hatására a nyersanyagok importja növekszik, áruk pedig csökken. A bányák iránt német érdeklődés mutatkozik; német tőkével, felvásárlásokkal és átalakításokkal szanálják az osztrák kitermelőipart.

A jelenlegi osztrák *energiarendszer* szabályozott, kötött szállítói-felhasználói kapcsolatokra épül. A nagyfogyasztók (100 gigawattóra éves fogyasztás felett) szabadon választhatják meg energiaszállítói partnerüket. Az államnak fel kellett adnia fűtőolaj-értékesítési monopóliumát. A nukleáris energiatermelés tilalma továbbra is érvényben maradt.

Az *építőiparban* a csatlakozás előtt erős *de facto* nemzeti védettség érvényesült. Az osztrák és a német cementgyárak alig szerepeltek egymás országának piacán. Az elmúlt 20 évben ez a helyzet lényegesen megváltozott és kölcsönös összefonódás alakult ki. Az osztrák építőanyagok az EU-átlagnál drágábbak voltak, az építőipari termelés árai viszont jóval alacsonyabbak. Az osztrák építőipari cégek eredményesen *vesznek részt az unióbeli állami-közületi megrendelések piacán*. Elsősorban az osztrák híd- és útépitő cégek versenyképesek nemzetközileg. Cserébe már az Európai Gazdasági Térség létrejöttével meg kellett nyitni az osztrák közületi beruházások piacát is a külföldiek előtt.

Az *osztrák gépkocsi-piac* importra épül. Az elmúlt 20 évben az EU-ban gyártott gépkocsik piaca bővült, s némi fogyasztói árcsökkenés tapasztalható. Az unió külső vámjainak átvételével drágultak viszont a japán autók. *Az eddigi generálimportőri jogok megszűntek, az autóforgalmazás megélnéskült*. Fontos szabály, hogy az unió bármely tagállamában kiadott gépkocsiforgalmi engedély mindenütt érvényes. Az Ausztriában

működő külföldi résztulajdonú üzemek osztrák állami szubvencionálása óriási viták tárgya. Az amerikai Chrysler grazi üzemének beruházási költségeiből az osztrák állam egyharmadot magára vállalt. Az EU ragaszkodott a szubvenciók arány 20% alá csökkentéséhez. Egyedüli megoldásként az kínálkozott, hogy az amerikai és az osztrák (Steyr) magánbefektetők felemelték tőkebefektetésük összegét, az állami részarányt így csökkentve a kívánt szintre.

Az elektronikai iparban két fő hatás érvényesül. Az elektronikai termékeket gyártó osztrák cégek az EU-ban eredetigazolás nélkül használhatnak fel külső importot (csakúgy, mint más iparágak termelői), és így akadálytalanná vált az olcsóbb délkelet-ázsiai *input* beépítése az exportra szánt termékekbe. Az elektronikai termékek külső vámjának jelentős csökkenésével az elektronikai termékek piaci versenye felerősödött.

A versenyképesség erősítésére *gazdaságpolitikai, regionális fejlesztési és vállalati stratégiai lépésekre egyaránt szükség van*. Az osztrák gazdaságpolitika a megkövetelt makrogazdasági és pénzügyi mutatók elérése terén igen sikeres, de a folyamatos szerkezeti átalakulást elősegítő keretfeltételek és a kedvező klíma megteremtésében jóval kevésbé.

Az EU-ban Ausztriának a közvetlen ipartámogatásra, az egyedi projektumtámogatásra és a szállítási költségtámogatásra vonatkozó szubvenciókat le kellett építeni. Az állam szerepvállalását az egyedi nagyprojektumok létesítésében, a külföldi beruházóknak nyújtott egyedileg és esetről esetre meghatározott támogatások, preferenciák korábbi formáit nem lehetett változtatlanul fenntartani. A változás fő iránya az volt, hogy az egyedi és eseti támogatások helyébe a regionális fejlesztési politikát kellett állítani, a közvetlen munkahelyteremtő szubvenciók helyébe pedig az általános munkaerő-piaci politikai ösztönzés normatív rendszereit.

Az osztrák külkereskedelmet viszonylag erős intra-indusztriális munkamegosztás jellemzi. A Grubel-Lloyd-koefficiens (az intra-indusztriális külkereskedelem aránya a teljes külkereskedelmi forgalomhoz viszonyítva) Ausztria össz-külkereskedelmére vonatkozóan 69%, az EU-val folytatott külkereskedelmében 68%. Az EU-15 országok közül ez az arány magasabb Franciaország (83%), Belgium, Nagy-Britannia,

Németország és Hollandia (76-77%) esetében. A többi tagország mutatójának értéke alacsonyabb az osztrákénál.²⁰

Az osztrák gazdaságban jelentős a külső versenynek erősen kitett és versenyképességi szempontból érzékeny ágazatok szerepe: vas- és acélgyártás, finomkerámia-ipar, vegyipari alapanyagok előállítása, műtrágyagyártás, gyógyszeripar, egyéb vegyi végtermékek gyártása, gépkocsigumi-gyártás, a mezőgazdaság és élelmiszeripar túlnyomó része, bőr- és cipőipar, textil- és ruházati ipar, papír- és nyomdaipar, irodagépek gyártása, mezőgazdasági gépgyártás, hajógyártás, vasútikocsi-gyártás, sport- és játékszeripar, elektromos háztartási készülékek gyártása. Látható, hogy az ezekben az ágazatokban tevékenykedő cégeket folyamatosan nagyfokú alkalmazkodási kényszer terheli. Az ennek megkönnyítésére irányuló törekvés nagyban magyarázza az osztrák erőteljes iparpolitikai beavatkozásokat.

Az osztrák *iparpolitikai stratégia* kritikusai szerint a 2010-20-as évtizedben a támogatások további jelentős átalakítására van szükség. A korábbi *vállalattámogatás helyébe a telephelyfejlesztésnek* kell lépnie. A versenypolitikára a verseny felerősödésének lehetővé tételében az eddiginél nagyobb szerep hárul. A versenynyomás elsősorban az érzékeny szektorokban erősödik. Ezt a tendenciát erősíti az unióban végbemenő vállalati fúziók hulláma is, amely folyamat Ausztriát is növekvő mértékben érinti.

A telephelyfeltételek javításának a szerkezeti átalakulást hordozó *beruházások megvalósulásában, a tőkevonzásban és a munkahelyteremtés ösztönzésében* a jövőben fő szerep jut. Ez a megfelelő részpolitikákban új koncepciót és stratégiát igényel. Az infrastruktúra-programok, a célzott regionális telephelyfeltételeket javító kommunális beruházások, a K+F-támogatások, az állam által támogatott közületi és infrastrukturális szolgáltatások állnak várhatóan az alkalmazkodást előmozdítani kívánó osztrák gazdaságpolitika középpontjában a következő években. Az irány helyesnek tűnik, de joggal bírálható és bírálendő a fenti célkitűzések messze nem kellő konkretizáltsága. A konkretizálás és a megvalósítás az osztrák gazdaságpolitikának bőségesen juttat feladatokat a következő időszakban.

²⁰ Österreichs Wirtschaft im Überblick. Die österreichische Wirtschaft und ihre internationale Position 2014/2015, Statistik Austria, Wien alapján

A vállalati szféra reakciójától döntően függ az osztrák alkalmazkodás sikere, a külgazdasági teljesítmény, a versenyképesség erősítése. A vállalatok egy része marketing- és értékesítési kooperáció révén igyekszik pozícióját javítani. Ilyen például, amikor a vállalati fejlesztést és tőkeerőt a termelésre koncentrálnak, az értékesítésben viszont összefognak, mivel külön-külön csak nagyobb költséggel és kevésbé eredményesen adhatnák el termékeiket, szolgáltatásaikat.

Az osztrák vállalatok másik csoportja a *termékek felhasználói rendeltetése* szerint *stratégiai csomagokat (clustereket)* képez, s így alakítja ki *kooperációs láncolatát*. A felhasználó ugyanis a *komplett problémamegoldásokat* részesíti előnyben. Így a telekommunikációs berendezések gyártói például a szabályozási rendszerek és mérőműszerek gyártóival, a fejlesztő és *software*-mérnökökkel működnek együtt. Ez az út több területen ígéretes a versenyképesség növelésére. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy az erősen helyi piacra orientálódott, speciális versenyképes *know-how*-val nem rendelkező vállalatok számára ez az út nem járható.

Az osztrák ipar problémákkal küzdő szektorainak egy része *jelentős külföldi tőkerészesedéssel főleg belföldi piacra* termel. Ilyenek az elektromos ipar, a vegyipar, a textilruházati ipar és az élelmiszeripar jórésze. Az ezekben az ágazatokban működő leányvállalatok részben külföldi, gyakran EU-partnerük-vel már kiépítették beszerzési-értékesítési útjukat, és a nemzetközi konszernek részeként az osztrák piaci pozíciójukat is erősnek ítélik. Hátrány, hogy az osztrák leányvállalatok gyakran nem tudják érdemben befolyásolni külföldi anyavállalataik fejlesztési stratégiáját. Az elektromos iparban a magas külföldi tőkearány korlátozza a belföldi iparstratégia formálását és megvalósítását.

Ausztria, mint termelési telephely. Az osztrák gazdaság pozíciói az Európai Unióban

Az osztrák Európa-politika gazdasági téren abból indul ki, hogy az EU nélkül Ausztria nem „második Svájc” lenne, hanem gazdasági törpe. Az ország az 1995. évi EU-csatlakozás előtt jóval elmaradt Svájctól a fejlettség, exportképesség és a versenyképességi mutatók terén, azóta viszont folyamatos felzárkózást mutat. Az osztrák gazdaság az EU-tagság óta mintegy évi 2 százalékkal növekszik, gyorsabb ütemben, mint Németország és Svájc. Ez nagymértékben az integrációnak köszönhetően valósult meg. Az említett évi 2 százalékos növekedésből 0,6 százalék, vagyis közel egyharmad az EU-tagság hatásának tudható be. Az integráció pénzügyi hatásainak mérlege is pozitív; minden osztrák polgár évi 800 eurót nyert az EU-részvételből, azaz havonta egy jó étteremben elfogyasztott vacsorát. Hosszú távon is Ausztria Svájcnál kedvezőbben fejlődhet, magasabb növekedési ütemet érhet el és nagyobb foglalkoztatás-bővítést valósíthat meg.²¹

A munkaerőpiacon az elmúlt 20 évben a konkurencia jelentősen megélénkült. A személyek szabad áramlása nyomán megnőtt az Ausztriában dolgozó külföldi munkavállalók és diákok száma. A fajlagos bérköltség az integráció nyomán nem nőtt, sőt egyes szakmákban megélénkült a kelet-közép-európai munkavállalók konkurenciája. Az osztrák munkahelyteremtés nagy része, évi 12 600 új munkahely integrációs hatásként keletkezett. Az osztrák munkaerőpiac tendenciáit azonban elsősorban az ipari termelés automatizálása és az Ázsiából származó import gyors térhódítása befolyásolja. A magasabb képzettségű osztrák munkavállalók ennek ellenére előnyösebb helyzetbe kerültek a belföldi és a nemzetközi munkaerőpiacon egyaránt. Az osztrák termelékenység az EU-ban a negyedik legmagasabb, Luxemburg, Írország és Belgium után. Jelentős az önálló keresők száma, 2012-ben 483 ezer fő. A foglalkoztatottság Ausztriában 2009-2013 között 4 százalékkal nőtt, míg az euróövezet átlagában csökkent. A foglalkoztatás rentabilitását elősegíti, hogy a fajlagos bérköltség 2012-ben a 2000. évi szint alatt volt, amit azonban a termelékenység növekedése révén a kibocsátás növelésével értek el. (Ez az EU-országok között Luxemburg és a skandináv országok

²¹ Az osztrák gazdaság pozícióit az Európai Unióban és az osztrák fejlesztéspolitika sajátosságait elemzi: Kőrösi, 2013 és 2015

kivételével páratlanul kedvező helyzet). A reálbérek 2009-ig folyamatosan nőttek, azonban 2010-ben és 2011-ben csökkentek; 0,6 és 1,2 százalékkal, amire Ausztriában évtizedek óta nem volt példa. 2012-ben és 2013-ban a csökkenés utáni szinten stagnált az egy főre jutó reálbér.²²

Ausztria termelési telephelyként versenyképesebbé vált és regionális fejlesztése felgyorsult. Az állótőke-beruházások aránya az éves GDP 21-23 százaléka. Az alpesi országban rendre nagyobb a beruházási ráta, mint az euróövezetben és különösen az EU-27-ekben, ahol átlagosan csak 18 százalékot ér el. A belföldi piac nyitottabbá válása a versenyt erősítette. A versenyképesség ugyanakkor éppen az EU-támogatások felhasználásával erősödött. A külföldről származó kutatás-fejlesztési ráfordítások döntően az EU K+F keretprogramjaiban való részvételnek és az EU-beli (legnagyobb arányban német) nagyvállalatok ausztriai tevékenységének köszönhetően az 1995. évi 190 millió euróról 2012-re 1,13 milliárd euróra nőttek. A régiók közül Burgenland és Alsó-Ausztria felzárkózása a legnagyobb mértékű. Alsó-Ausztria minden befizetett eurójáért háromszor annyit kapott vissza a határvidékek EU-támogatása nyomán.

Az euró bevezetése az osztrák gazdaságot erősítette. A közös valutaövezetben Ausztriának immár 16 éve nem kell a versenytársaival szemben árfolyamváltozástól tartania. Az osztrák áruválaszték tovább bővült és az árverseny is megélénkült. Számos tartós fogyasztási cikk olcsóbbá vált az elmúlt másfél évtizedben Ausztriában, a mosógépek, elektronikai berendezések, számítógépek ára nominálisan is csökkent. EU-tagság nélkül az osztrák éves inflációs ráta évi 1 százalékkal magasabb lett volna.

Az áruk és személyek szabad mozgása az EU-n belüli kereskedelmet és szolgáltatásokat növelte. Az EU-tagság nyomán bekövetkezett határnyitás az osztrák gazdaságnak évi 4,2 milliárd euró kiadás-megtakarítással, pótlólagos haszonnal járt. Az egy főre jutó áruexport 2012-re 15 400 euróra, az import 16 500 euróra nőtt.²³ Az osztrák árupiac nagyobb mértékben bővült a külföldieknek, mint fordítva. Az osztrák működőtőke-befektetések külföldön 2012-ben 153,56 milliárd euróra nőttek, míg a

²² A munkaerő-piaci adatok forrása: Arbeitsmarkt.

http://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/arbeitsmarkt/index.html

²³ Az osztrák külkereskedelmi adatok forrása: Österreichische Nationalbank

<https://www.oenb.at/Statistik/Standardisierte-Tabellen/auszenwirtschaft/Auszenhandel/auszenhandel.html>

külföldieké Ausztriában 118,30 milliárdra, így az ország jelentős nettó FDI-exportőr.²⁴ E folyamatok az osztrák gazdaság jelentős nemzetköziesedésével jártak. Az osztrák ipar sokat profitál az eurónormák bevezetéséből, a szabványok részleges, de jelentős mértékű egységesítéséből.

Az osztrák vállalatok jól kihasználták versenyelőnyeiket a belföldi és az EU-piacon is. Az osztrák kivitel mintegy 70 százaléka irányul jelenleg az EU-ba. 1995-2013 között az EU-ba irányuló osztrák export több mint megháromszorozódott. Az exportnövekedés relatíve legnagyobb részét a közép-európai rendszerváltás pozitív hatása eredményezte. Ennek hatására már 1989 óta gyorsabban növekszik az osztrák gazdaság az EU-15-ök átlagánál.

Az európai pénzügyi válság létrejöttében Ausztriának nem volt szerepe és az euró nélkül is létrejött volna a pénzügyi egyensúlyhiányok következtében. Az euró bevezetése miatt jóval olcsóbb hitelek nagyarányú felelőtlen hitelfelvételekre készítették a mediterrán országokat. A hitelnújtás kockázatát a nyugat-európai nagybankok sem mérlegelték megfelelően (Görögországnak főleg a francia és a német bankok hiteleztek). Ausztria a válságot euróval könnyebben vészelte át, a külső sokk schilling mellett nagyobb megrázkódtatással járt volna.²⁵

Az osztrák tőkekihelyezések 1995-től a válságig terjedő időszakban nagyon megnöttek, elsősorban az osztrák bankok kelet-közép-európai aktivitása révén. Ezek a válságig több mint 300 milliárd euró tőkekihelyezést valósítottak meg Közép-Európában, ami az osztrák GDP több mint 110 százalékát érte el. Jelenleg (2016-ban) az osztrák kihelyezett tőkeállomány aránya a GDP-hez viszonyítva több mint 140 százalék. Ez egyrészt az osztrák pénzügyi szektor tőkeerejét, tőkenyújtási képességét bizonyítja, másrészt azonban erős „kitettségét” is, függését a visszafizetési kockázatoktól. A nemzetközi minősítő cégek Ausztria bonítását a GMU nélkül, kooperáció hiányában gyengébbnek értékelték és leminősítették volna. Ausztria számára az integrált tőkepiaci szereplés kisebb költségekkel jár. Az osztrák pénzügypolitika és szereplése a GMU-ban

²⁴ Az osztrák külföldi közvetlen tőkebefektetések áramlásáról lásd:

<https://www.oenb.at/en/Statistics/Standardized-Tables/external-sector/foreign-direct-investment.html>

²⁵ A 2008-2009-es válság Ausztriára gyakorolt hatásait és a válságkezelést elemezte: Kőrösi, 2009

összességében jól illeszkedik az ország Európa-politikájába, relatíve sikeres volt a válságban és utána is. A kommunikáció viszont Európa-politikai kérdésekben és különösen pénzügyi téren igen gyenge, a sajtó túlnyomó része bulvár jellegű, kevésbé tárgyyszerű és szenzációéhesen tálalja a problémákat. Az osztrák polgárok jórésze a pénzügyi kérdésekkel, főleg azok mélyebb összefüggéseivel alig, vagy egyáltalán nem foglalkozik. Az összefüggéseket és hátterüket az osztrák politikának nem sikerült megfelelően kommunikálnia a lakosság felé.

A kutatás-fejlesztés és a turizmus is azok közé a területek közé tartoznak, amelyekből az alpesi ország jelentős hasznot húzott az integráció révén. A K+F mértékét 1995 óta megkétszerezték. Évente több mint 800 ezer turista utazik Ausztriába a visegrádi országokból, akik évente több mint 250 millió eurónyt költenek, ami 70 ezer munkahelyet biztosít.

Az EU-tagság révén élvezett előnyök teljes hatása az elmúlt 20 évben a növekedési többletben, az exportnövelő hatásban, a K+F eredményességének növekedésében, a jólét emelkedése miatti többletfogyasztásban és a megnövekedett adóbevételekben egyaránt jelentkezik.²⁶

Összefoglalás és következtetések

Ausztriában igen fontos az állam tulajdonosi, gazdaságfejlesztő és újraelosztási szerepe. Az állami kiadások a GDP több mint 50 százalékát teszik ki, amivel Ausztria az EU-országok sorában a 6. helyen áll. Már 1938 előtt nagysúlyú állami szektor alakult ki, amely az osztrák gazdaság termelési értékében mintegy egyötödöt képviselt. Az 1946 júliusi államosítási törvény a „német tulajdonú” vállalatoknak a szövetségesek által történő kisajátításának elkerülését célozta. Az acélipar, a nehézipar, a kőolajtermelés és -feldolgozás, valamint a bankrendszer állami tulajdonlása (résztulajdonlása) és felügyelete, valamint árfogó szabályozása e gazdasági kulcsterületek kézben tartását, stratégiai vezérlését szolgálta.

²⁶ Ausztria gazdasági pozícióit és Európa-politikáját más tanulmányokban mutattam be. (Kőrösi, 2013 és 2015)

E tanulmányban bemutattam az osztrák állami tulajdon alakulásának, az állami és a magánszektor közötti kapcsolatok átalakulásának történelmi mérföldköveit és a privatizációs hullámokat. 2015 tavaszán hozták létre az ÖBIB-t (Österreichische Bundes- und Industriebeteiligungen – Osztrák szövetségi és ipari részesedéseket irányító társaság) Kft formában. Az ÖBIB megalapításával az osztrák állam ismét közvetlen irányítása alá helyezte a tulajdonában és résztulajdonában lévő vállalatokat. Az osztrák államnak, tartományoknak és községeknek kb. 3500 cégben van részesedésük. A közszolgáltatások infrastruktúráját különösen kézben tartják. Az osztrák voestalpine Rt. acélipari óriásvállalat működésének, tulajdonviszonyainak és irányításának alakulásán keresztül jól kirajzolódtak az állami beavatkozás motivációinak változásai. Az osztrák bankszektor tulajdonviszonyai és szabályozása alapján szintén egyértelmű, hogy az állam stratégiai ellenőrző szerepének biztosítását, másrészt a beruházásokkal és a tőkeállomány allokációjával kapcsolatos stratégia megvalósítását kívánták szolgálni. Az osztrák gazdaságpolitikát jól jellemzi a „munkahely-orientált struktúrapolitika”, amely erőteljes iparpolitikai beavatkozásokhoz vezetett. Az osztrák gazdaságpolitikában a 2010-2015-ös időszakban lényeges változásokat hajtottak végre, amelyek fő iránya, hogy a korábbi vállalat-támogatások helyébe a telephely-fejlesztés komplex szempontjait kívánták léptetni. A telephely-feltételek javításában a beruházás-ösztönzés, a kedvező kamatozású hitelnyújtás és a munkahelyteremtés szempontjait igyekeznek együttesen érvényesíteni. Az állam - közvetlenül és közvetve-, a bankrendszeren keresztül az osztrák gazdaságban az elmúlt 20 évben folyamatosan mintegy 40 százalékos tulajdonhányaddal szerepelt. A centralizáció – decentralizáció – recentralizáció folyamatai azt mutatják, hogy az állam és a piac szimbiózisában az ausztro-keynesianizmus és a pragmatizmus sajátos ötvözése és összefonódása szerepelt. Ez az összefonódás megjelenik a bonyolult tulajdonosi, résztulajdonosi viszonyokban, a beruházási kapcsolatokban és a profitrészesedések terén is, ami a szimbiózis elemzését különösen megnehezíti.

Hivatkozások

Bank Austria Credianstalt (2005): 150 Jahre österreichische Bankengeschichte im Zentrum Europas. Hrsg: Rathkolb, O. – Venus, Th., Paul Zsolnay Verlag, Wien

Breuss, F. (2010): Österreich 15 Jahre EU-Mitglied. WIFO Monatsberichte, No. 2.

Eigner, P. - Helige, A.(1999): Österreichische Wirtschafts- und Sozialgeschichte im 19. und 20. Jahrhundert. Brandstätter, Wien

Gál Péter (1984): Ausztria. In: Nyilas József (szerk): Korunk világgazdasága II. Budapest, KJK, 417-471. p.

Die Geschichte der ÖIAG http://www.iv-net.at/d2685/verstaatlichte_unternehmen.pdf
(Letöltve: 2015. nov. 3.)

Kőrösi István (2005): Ausztria új szerepe: közép-európai államként ismét az európai centrumban. In: Kiss J. L. (szerk.): A Huszonötök Európai. Budapest, Osiris, 550-588. p.

Kőrösi István (2009): Ausztria – a válság hullámai elérték a stabilitás szigetét. In: Vida Krisztina (szerk.):
A pénzügyi-gazdasági válság hatása és kezelése az EU fejlett kis tagállamaiban. Budapest, MTA VKI, 7-13. p.

Kőrösi István (2013): Ausztria Európa-politikája és gazdasági pozíciója az Európai Unióban. Külügyi Szemle, No. 2., 23-54. p.

Kőrösi István (2015): Ausztria. In: Marján Attila (szerk.): Európa-politológia. A tagállamok Európai. Budapest, NKE, 257-297. p.

Richter Sándor – Székffy Klára (1987): Ausztria gazdasága. Fejlődés – megtorpanás – válságjelenségek. Budapest, KJK

Sandgruber, R. (1995): Ökonomie und Politik. Österreichische Wirtschaftsgeschichte vom Mittelalter bis zur Gegenwart. Ueberreuter, Wien

Schulmeister, S. (2005): Anmerkungen zur Wirtschaftspolitik und Wirtschaftsdynamik in Österreich seit 1955. In: Frodl, G. – Kruntorad, P. – Rauchensteiner, M. (Hrsg.): Physiognomie der 2. Republik. Czernin Verlag, Wien, 333-365. p.

Österreich in der Europäischen Union, Wirtschaftskammer Österreich, 2015 März
https://www.wko.at/Content.Node/Interessenvertretung/Europa-und-Internationales/Europa/Folder_Oesterreich-EU.pdf (Letöltve: 2015. nov. 4.)

Österreichs Wirtschaft im Überblick. Die österreichische Wirtschaft und ihre internationale Position 2014/2015, Statistik Austria, Wien

Arbeitsmarkt.

http://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/arbeitsmarkt/index.html (Letöltve: 2015. okt. 22.)

<http://www.obib.co.at/> (Letöltve: 2015. nov. 5.)

www.statistik.tuwien.ac.at/oezstat/ausg011/papers/franz.doc (Letöltve: 2015. nov. 4.)

<http://www.voestalpine.com/group/de/konzern/historie/> (Letöltve: 2015. nov. 6.)

<https://www.oenb.at/Statistik/StandardisierteTabellen/auszenwirtschaft/Auszenhandel/auszenhandel.html> (Letöltve: 2015. okt. 28)

<https://www.oenb.at/en/Statistics/Standardized-Tables/external-sector/foreign-direct-investment.html> (Letöltve: 2015. okt. 29.)